

Näkökohtia HE 75/2023 vp.

**Eduskunnan sosiaali- ja
terveysvaliokunta 14.11.2023**

Yrjö Mattila

Sosiaaliset ihmisoikeudet

- *Sosiaaliset ihmisoikeudet* ovat työ-, sosiaali-, terveys- ja sivistystoimen alaan *kuuluvia perustavaa laatua olevia oikeuksia*, joiden noudattamiseen valtiot ovat keskinäisellä sopimuksella sitoutuneet.
- Suomen valtio on sitoutunut *lähes kaikkiin keskeisiin ihmisoikeussopimuksiin ja niiden sisältämiin oikeuksiin*,
- *Sosiaaliset ihmisoikeudet* ovat *yksi osa ihmisoikeuksien kokonaisuutta*

Etuudet jäävät jälkeen, jos HE 75/2023 hyväksytään

- Etuuksien leikkaukset ja neljän vuoden indeksijäädytys merkitsee etuuksien tason jäämistä vuosittain jälkeen hintojen noustessa.
- Kymmenen prosentin katto neljässä vuodessa on korkea, kun perusturvaetuudet ovat jo ennen leikkauksia olleet liian alhaisia.
- Perustuvaetuuksien arviointiraportti 2019 – 2023 osoittaa etuuksien jälkenjääneisyyden.
- Mittatikkuna siinä on käytetty viitebudjetteja, jotka kuvaavat ihmisarvoisen elämän edellyttämää kulutustasoa.
- Raportin tulos: Työttömän, sairaan ja vanhempainvapaan perusturva ei riitä kattamaan viitebudjettien menoja.
- Kuitenkin VM esitti hallitusneuvotteluissa keskeiseksi säästökeinoksi etuuksien indeksikorotusten jäädyttämistä.

YK:n ihmisoikeuksien julistus edellyttää sosiaalista turvallisuutta

- Yhdistyneet kansakunnat (YK) antoi Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistuksen vuonna 1948. Tänä vuonna juhlitaan 75-vuotispäivää.
- Julistuksen 25 artikla, jonka myös Suomi on hyväksynyt liittyessään YK:n jäseneksi:

”Jokaisella on oikeus elintasoon, joka on riittävä turvaamaan hänen ja hänen perheensä terveyden ja hyvinvoinnin, ravinnon, vaatetuksen, asunnon, lääkintähuollon ja välttämättömän yhteiskunnallisen huollon osalta.
- *Jokaisella on myös oikeus turvaan työttömyyden, sairauden, tapaturman, leskeyden tai vanhuuden sekä muun hänen tahdostaan riippumatta tapahtuneen toimeentulon menetyksen varalta”.*
- Eduskunnan käsittelyssä olevat sosiaaliturvan leikkaukset ja indeksien jäädytys lisäävät Suomen vaikeuksia toteuttaa ihmisoikeuksien julistusta.

YK:n TSS-sopimus velvoittaa Suomea

- Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (TSS-sopimus) on solmittu YK:ssa vuonna 1966. Sopimus on Suomessa hyväksytty asetuksella vuonna 1976.
- TSS-sopimuksen 9 artikla: ”Tämän yleissopimuksen sopimusvaltiot tunnustavat jokaiselle oikeuden sosiaaliturvaan sosiaalivakuutus mukaanluettuna.”
- 11 artikla: ”Tämän yleissopimuksen sopimusvaltiot tunnustavat **jokaiselle oikeuden saada itselleen ja perheelleen tyydyttävä elintaso, joka käsittää riittävän ravinnon, vaatetuksen ja sopivan asunnon, sekä oikeuden elinehtojen jatkuvaan parantamiseen.** Sopimusvaltiot ryhtyvät **tarpeellisiin toimenpiteisiin** varmistaakseen, että tämä oikeus toteutetaan,...”

Huomautuksia YK:sta

•TSS-sopimuksen noudattamista valvoo **YK:n sosiaalisten oikeuksien komitea**. Suomi on saanut komitealta useita huomautuksia **perusturvan alhaisesta tasosta**. Viimeinen huomautus tuli maaliskuussa 2021:

- ”Vaikka komitea panee merkille sopimusvaltiolta saamansa tiedot, joiden mukaan
- useiden sosiaaliturvaetuuksien määriä on korotettu, se on kuitenkin huolissaan
- siitä, että *etuuksien leikkaukset ja indeksien jäädyttäminen vaalikaudella 2015*
- *–2019 tekivät näistä etuuksista riittämättömiä ja vaikuttivat suhteettomasti*
- **ryhmiin, jotka olivat jo olleet epäedullisessa asemassa.** (9 artikla)
- .Komitea kehottaa sopimusvaltiota sisällyttämään sosiaaliturvalain uudistukseen
- takeet siitä, että **sosiaalietuudet pysyvät riittävinä** ja että myös **säästöjä**
- **toteutettaessa pidetään huolta siitä, että toimenpiteet**”:
- a) ovat väliaikaisia ja kattavat ainoastaan kriisiajan;....
- c) eivät vaikuta suhteettomasti epäedullisessa asemassa oleviin ja syrjäytyneisiin ryhmiin
- e) säilyttävät **perusturvan, joka mahdollistaa tuen saajalle riittävän elintason.**
-

YK:n lasten oikeuksien sopimus

- YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus on ollut Suomessa voimassa laintasoisena vuodesta 1991. Merkityksellisiä ovat sopimuksen 3. 6. ja 26 artiklat.. 3. art. koskee ***lapsen edun ensisijaisuutta***, 6 art. lapsen oikeutta elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen,
- 26 artiklassa sopimusvaltiot tunnustavat **jokaisen lapsen oikeuden nauttia sosiaaliturvasta**, mukaan luettuna sosiaalivakuutus, ja ryhtyvät välttämättömiin toimiin tämän oikeuden **täydeksi toteuttamiseksi** kansallisen lainsäädäntönsä mukaisesti.
- YK:n lapsen oikeuksien komitea on 2.6.2023 todennut Suomelle, että: ***Suomen tulee välttää sellaisia sosiaaliturvan leikkauksia, jotka lisäävät lapsiköyhyyttä ja syrjäytymistä. Komitea kehottaa Suomen valtiota vahvistamaan toimenpiteitä, jotka varmistavat jokaisen lapsen oikeuden riittävään elintasoon. Erityistä huomiota tulee kiinnittää vammaisiin, turvapaikkaa hakeviin ja ilman pysyvää oleskelulupaa oleviin lapsiin.***

Suomen EU-velvoitteet

- Euroopan sosiaalisen pilarin toimintaohjelman mukaan jokaisen jäsenmaan **tulee ryhtyä toimenpiteisiin köyhyyden ja syrjäytymisen vähentämiseksi.**
- Suomen tulee **nostaa noin 100 000 henkilöä köyhyydestä vuoteen 20230 mennessä** (kolmasosa lapsia).
- Esitettyjen sosiaaliturvan leikkausten (*työttömyysturva, toimeentulotuki, asumistuki ja indeksijäädytykset*) jälkeen **EU-tavoitteen saavuttaminen on vaikeata.**

Euroopan neuvoston sosiaalisen peruskirjan Suomelle asettamat velvoitteet

- Suomi on liittynyt Euroopan neuvoston uudistettuun sosiaaliseen peruskirjaan eduskunnan säätämällä lailla (Laki Euroopan sosiaalisen peruskirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta 14.6.2002/486 (SopS 78/2002))
- Hyväksymiskirjan tallettamisen yhteydessä Suomi antoi seuraavan ilmoituksen: ”***Suomi sitoutuu noudattamaan uudistetun peruskirjan seuraavia määräyksiä:9—18 artikla.....***”
- Artiklat 12 ja 13 koskevat sosiaalivakuutusetuuksia ja sosiaaliavustuksia ja Suomi on sitoutunut niitä noudattamaan.
- Suomen sosiaalioikeudellinen seura ry on kannellut kolme kertaa Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitealle. (Complaint 88/2012, 108/2014 ja 172/2018) Suomen perusturvan liian alhaisesta tasosta. Komitea on hyväksynyt kanteet ja katsonut Suomen alhaisen perusturvan rikkovan sosiaalisen peruskirjan 12 ja 13 artiklaa.

Euroopan neuvoston päätöksiä ei ole toteutettu

- Komitean päätökset (Merits 88/2012, 108/2014 ja 172/2014) osoittavat Suomen perusturvaetuuksien riittämättömyyden suhteessa peruskirjan vaatimukseen.
- Suomi on kiistänyt komitean päätelmät ja vastannut komitealle:
 - *”Suomessa sosiaalietuudet, sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut ja erilaiset terveydenhuollon maksukatot muodostavat kokonaisuuden.*
 - *Yksittäisten elementtien sijasta sitä olisi tarkasteltava laajemmin, ottaen huomioon etuudensaajajenhkilön tai -perheen kokonaistilanne.*
 - *Toimeentulo voi koostua esimerkiksi työmarkkinatuesta, asumistuesta ja toimeentulotuesta.*
 - *Maksukatot rajaavat asiakkaan terveydenhuoltokustannukset kohtuulliselle tasolle.”*
- Koska Suomi kiistää päätösten oikeellisuuden, ei Suomessa ole ryhdytty toimiin komitean päätösten toteuttamiseksi. Suomi on Euroopan neuvoston erityistarkkailussa.

Päätös 172/2018 (julki 15.2.2023) johti toimenpiteisiin EN:ssä

- Komitea totesi 15.2.2023 **Suomen perusturvan tason olleen jo pitkään liian alhainen. Se tulee korottaa Euroopan sosiaalisen peruskirjan artiklojen 12 ja 13 edellyttämälle tasolle.** Siksi asia on mennyt Euroopan neuvoston korkeimpaan päätöksentekoeelin ministerineuvostoon (ECSR). ***Kesäkuussa 2023 ECSR antoi suosituksen ja esitti että Suomi***
 - ***jatkaa*** käynnissä olevia toimia sairaus-, vanhempain-, kuntoutus-, peruspäiväraha- ja takuueläkkeen tason sekä perussosiaalivun ja työmarkkinatuen **tason nostamiseksi** ottaen huomioon elinkustannusten kehityksen Suomessa
 - Pohtii tapoja ja keinoja kerätä tietoja sen osoittamiseksi, **miten Suomen sosiaaliturvajärjestelmä pystyy erityyppisten raha- ja luontoisetuuksien yhdistelmällä takaamaan kohtuullisen elintason (mitattuna ekvivalentilla mediaanitulolla) kaikille edunsaajille heidän yksilöllisistä olosuhteistaan (perheasema, asumistilanne jne.) riippumatta**
 - Suomen on ilmoitettava tämän **suosituksen noudattamiseksi toteutetut toimet** päätöksen seuranta koskevassa kertomuksessa viimeistään kesäkuussa 2025.

EN Sosiaalisen peruskirjan G-artikla asettaa sosiaaliturvan leikkauksille ehtoja ja rajouksia

- Sosiaalisen peruskirjan G-Artikla sisältää merkittäviä rajoituksia sosiaaliturvan leikkauksille. Pääministeri Orpon hallituksen ohjelmaa valmisteltaessa G-artikla on jäänyt huomiotta.
- Peruskirjan G -artikla vaatii ehtojen täyttymistä, jotta leikkaukset olisivat sallittuja. G- kohdan sanamuoto on seuraava:
 1. Tämän peruskirjan I osan mukaisten oikeuksien ja periaatteiden tehokas toteuttaminen edellyttää, että näihin oikeuksiin ja periaatteisiin sekä **II osan mukaiseen tehokkaaseen käyttöön ei saa kohdistaa muita kuin näissä osissa määritettyjä rajoituksia, lukuun ottamatta sellaisia rajoituksia, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi tai yleisen edun, kansallisen turvallisuuden, kansan terveyden tai moraalin suojelemiseksi.**

Tulisi arvioida, ovatko nyt eduskunnan käsittelyssä olevat sosiaaliturvan leikkaukset ja jäädytykset sopusoinnussa G-artiklan kanssa

Mitä Suomi raportoi ministerikomitealle 2025?

- Etuuksien leikkaukset ja indeksien jäädytys 2024-2027 johtavat vaikeuksiin antaa ministerineuvostolle tyydyttävää vastausta 2025.
- Hallitusohjelman mukaan sosiaaliturvaa aletaan uudistaa sosiaaliturvakomitean esittämällä yhtenäismallilla, mutta perusturvan tason nostoa ei ole suunnitteilla.
- Komitean moneen kertaan mainitsema työmarkkinatuki (manifestly too low) säilyy samana vuoteen 2027 saakka (570 euroa/kk netto).
- Kuitenkin vastatessaan viimeiseen kanteluun (172/2018) Suomi on ilmoittanut Euroopan neuvostolle, että ”***Suomi on sitoutunut tarkistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan täytäntöönpanoon ja arvostaa suuresti ECSR:n asiantuntevaa ohjausta.***”
- Mitä Suomen vastaus tarkoittaa etuuksien leikkausten ja indeksien jäädytyksen valossa?

Oikeusvaltioperiaatetta tulisi kunnioittaa

- Kansainväliset valvontaelimet ovat todenneet, että Suomen perusturva ei ollut kansainvälisten sopimusten edellyttämällä tasolla jo ennen nykyistä hallitusta.
- Uudet leikkaukset merkitsevät sitä, että Suomi ajautuu yhä kauemmaksi KV-tasosta.
- KV-ihmisoikeussopimusten ratifiointia koskevat lait ovat kuitenkin voimassa olevaa lainsäädäntöä.
- Leikkausta koskevat lait, kun ne on hyväksytty eduskunnassa, tulevat olemaan ristiriidassa aiemmin hyväksytyjen lakien kanssa.
- Ristiriitainen tilanne ei vastaa oikeusvaltion periaatteita.